

# Civilprocesret

## Appel

Ved appel forstås indbringelse af en retsafgørelse til efterprøvelse ved en højere instans. Der sker her en ny, selvstændig sagsbehandling af sagen. Ved domme sker appel ved *anke*, og ved kendelser og andre beslutninger sker dette ved *kære*. *Ankesagsbehandling* følger normalt den samme proces som ved 1. instans. Det vil sige en ny, mundtlig behandling af sagen med forberedelse og hovedforhandling. Alle parter i en sag har som udgangspunkt ret til at anke sagen, således at den bliver prøvet ved to instanser, jf. to-instansprincippet. Ankefristen er fire uger, som regnes fra dommens afsigelse, jf. retsplejelovens § 372, stk. 1.

Reglerne om *kære* findes i retsplejelovens kapitel 37. Som teoretisk hovedregel kan kendelser og andre beslutninger, der er afsagt af byretten, særskilt indbringes for en højere instans, jf. retsplejelovens § 389, stk. 1. Imidlertid er denne hovedregel modificeret væsentligt i praksis, idet der gælder en lang række undtagelser. retsplejelovens § 389 a fastslår, at kendelser og andre beslutninger, som er afsagt af byretten under hovedforhandlingen eller under forberedelsen, ikke kan kæres, medmindre Procesbevillingsnævnet meddeler tilladelse herom. Appel af kendelser og øvrige beslutninger kan som hovedregel kun ske ifm. anke af selve dommen, hvis der er blevet afsagt dom i sagen, jf. retsplejelovens § 390, stk. 1. Derudover gælder der en række undtagelser angående kendelser og beslutninger om sagsomkostninger og salær ved fri proces, hvorefter der ikke er kæreadgang, medmindre Procesbevillingsnævnet meddeler tilladelse til dette, jf. retsplejelovens §§ 389, stk. 2-3 og 391. Reglerne om *kære* af kendelser og beslutninger afsagt af landsretten som første henholdsvis anden instans findes i retsplejelovens § 392, imens reglerne om *kære* af kendelser og beslutninger afsagt af Sø- og Handelsretten er reguleret i retsplejelovens § 392a.

*Kære* er betinget af en retlig interesse (personlig, konkret og aktuel) i kæren, jf. retsplejelovens § 393, og behandlingen sker normalt på skriftligt grundlag. Det vil sige, at *kære* ikke er begrænset til kun at gælde for sagens parter – omvendt anke. *Kære*fristen er som udgangspunkt to uger, som regnes fra den dag, hvor afgørelsen er truffet, eller at Procesbevillingsnævnets tilladelse er meddelt ansøgeren, jf. retsplejelovens § 394.

## Bevisumiddelbarhed

Ved bevisumiddelbarhed forstås bevis, der består i forklaring af parter, vidner og syns- og skønsmænd, at de pågældende personer afgiver deres forklaringer for retten under hovedforhandlingen, modsat bevisførelse ved protokollering før hovedforhandling og fremlæggelse af de afgivne forklaringer.

Ved umiddelbar bevisførelse ser retten, der skal afsige dom i sagen, de personer, der afgiver forklaring og kan iagttage de forklarende optræden og minespil. Retten kan bedre vurdere troværdigheden af en umiddelbar forklaring end af en forklaring, der er afgivet for en anden ret, f.eks. den afhørtes hjemting, og refereret i retsbogen.

## Dispositionsprincippet

Dispositionsprincippet er dels udtryk for, at parterne under processen (retssagen) bevarer deres rådighedsret over sagens materielle indhold, dvs. at parternes mulighed for at disponere over sagens genstand ikke ændres, når en civil sag indledes (f.eks. kan parterne indgå forlig), og dels at parterne kan aftale at fravige en del procesretlige regler (se f.eks. retsplejelovens § 245 om værnetingsaftale). Princippet udspringer af de grundlæggende principper om aftalefrihed og partsautonomi.

## Edition

Ved edition forstås en pligt for en part eller tredjemand til at fremlægge dokumenter eller andre bevismidler, som er af betydning for sagen, og som den pågældende part eller tredjemand er i besiddelse af. Parternes editionspligt er reguleret i retsplejelovens § 298, imens tredjemands editionspligt er reguleret i retsplejelovens § 299.

I begge tilfælde forudsætter editionspligten en begæring fra den anden part. Der gælder ingen formkrav til begæringen, jf. U.2006.3238 Ø, men der gælder en række betingelser for indholdet af og processen i forbindelse med begæringen, hvilket er reguleret i retsplejelovens § 300.

Det følger af retsplejelovens § 300, stk. 1, at den begærende part skal angive de kendsgerninger, der skal bevises ved dokumenterne. Denne betingelse er også beskrevet som et krav om *konkretisering* af det materiale, som ønskes tilvejebragt. Af samme bestemmelser følger det, at den begærende part skal angive de grunde, hvorpå parten støtter, at modparten eller tredjemand er i besiddelse af dokumenterne. Derudover gælder der også et mere generelt krav om, at den begærende part *sandsynliggør*, at materialet har betydning for de kendsgerninger, der skal bevises, jf. retsplejelovens § 341.

Både partsedition og tredjemandsedition er begrænset af reglerne i retsplejelovens §§ 169-172 om vidneudelukkelse og -fritagelse. Det vil sige, at materiale, som er omfattet af førnævnte regler, ikke kan være omfattet af editionspålægget.

Anmodning om editionspålæg sker på begæring, jf. retsplejelovens § 298, stk. 1 eller § 299, stk. 1, som typisk fremsættes i et processkrift. Det sker ofte i forbindelse med processuelle provokationer, hvorefter retten bedes om at pålægge parten en pligt til at fremlægge dokumenterne, såfremt parten ikke frivilligt gør dette som svar på provokationen. Derefter skal retten give modparten lejlighed til at udtale sig herom, inden den træffer sin afgørelse, jf. retsplejelovens § 300, stk. 2. Retten kan i sin afgørelse afvise anmodningen eller imødekomme anmodningen helt eller delvist.

Retsvirkningen af ikke at efterkomme et editionspålæg er ved partsedition processuel skadesvirkning, jf. retsplejelovens § 344, stk. 2, jf. § 298, stk. 2, og ved tredjemandsedition kan der tillægges de sanktioner, som følger af retsplejelovens § 178 om vidnepligt, jf. retsplejelovens § 299, stk. 2. Såfremt der er tale om tredjemandsedition, kan tredjemand kræve forudbetaling eller sikkerhedsstillelse, hvis editionspålægget er forbundet med udgifter for denne, jf. retsplejelovens § 300, stk. 3.

## Ex officio

Hvor retten på eget initiativ indhenter en oplysning eller tager et spørgsmål op, betegnes dette, at den handler ex officio.

Et eksempel på en situation, hvor retten handler ex officio er i forbindelse med domstolenes saglige kompetence. Domstolene påser af egen drift - ex officio - at en sag, der anlægges ved retten, er omfattet af dennes saglige kompetence, jf. retsplejelovens § 232, stk. 1.

Et andet eksempel på en situation, hvor retten handler ex officio, er i forbindelse med habilitetsreglerne i retsplejelovens §§ 60 og 61, hvor habilitetsspørgsmålet prøves af dommeren ex officio, jf. retsplejelovens §§ 62 og 63.

## Forhandlingsprincippet

Generelt gælder det i retsplejen, at grundlaget for rettens afgørelse af en sag enten fremskaffes af parterne, der forelægger det for retten, eller tilvejebringes af retten selv. Inden for civilprocessen, hvor parterne står for at oplyse sagen, gælder forhandlingsprincippet. Princippet følger af retsplejelovens § 338. Herefter kan retten ikke tilkende en part mere, end han har påstået, og retten kan udelukkende lægge vægt på de anbringender, som parten har gjort gældende. Det er herved sagens parter, der gennem deres påstande og anbringender, skaber sagens rammer. Retten derimod styrer sagens behandling (rettens formelle procesledelse) og har forskellige muligheder for at udøve indflydelse på parternes materielle ramme (rettens materielle procesledelse).

Forhandlingsprincippet er baseret på ideen om, at sagen vedrører de involverede parter forhold, og at det derfor også er parterne selv, der har de bedste forudsætninger for at vurdere, hvilke påstande og anbringender, der bedst kan understøtte deres retlige stilling.

## Inhabilitet

Spørgsmålet om habilitet inden for civilprocesretten relaterer sig primært til de generelle krav, som skal være opfyldt, for at en person kan beklæde stillingen som dommer, herunder sagkyndig dommer. Dette kaldes for de *almindelige* habilitetskrav. Kravene er reguleret i retsplejelovens kapitel 4 og grundlovens § 27, stk. 1. Blandt disse krav gælder betingelser om, at man skal have dansk indfødsret, jf. grundlovens § 27, stk. 1 være uddannet jurist, jf. retsplejelovens § 42, stk. 3 og være vurderet af Dommerudnævnelsesrådet, jf. retsplejelovens § 43a.

Selv om en person opfylder de almindelige habilitetskrav, kan en dommer godt være inhabil i en konkret sag. Dette kaldes også for *speciel inhabilitet*. Retsplejelovens § 60 oplister en række tilfælde, hvor en dommer altid vil være inhabil, imens RPL § 61 er en opsamlingsbestemmelse.

Retsplejelovens § 60 vedrører de tilfælde, hvor dommeren er inhabil, fordi denne selv er part i sagen eller har en interesse i sagens udfald, jf. stk. 1, nr. 1. Der foreligger endvidere inhabilitet, hvis dommeren, dennes ægtefælle eller deres nærtbeslægtede er part i eller advokat for en af sagens parter, jf. stk. 1, nr. 2 og 3. Derudover vil en dommer være inhabil, såfremt dommeren har deltaget i behandlingen af sagen ved en forudgående instans, samt hvis denne har været skønsmand eller aflagt vidnesbyrd i sagen, jf. stk. 1, nr. 4-5.

Retsplejelovens § 61 fastslår, at ingen må handle som dommer i en sag, når der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at rejse tvivl om dommerens fuldstændige upartiskhed.

Hensynene bag reglerne er, dels at undgå, at en afgørelse påvirkes af usaglige grunde, og dels at undgå, at der ikke hos parterne eller omverdenen opstår mistillid og tvivl om de medvirkende dommers upartiskhed.

En dommer skal som hovedregel ex officio påse, om der foreligger sådanne grunde, at denne kunne være inhabil, hvorefter der skal træffes afgørelse herom, jf. retsplejelovens § 62.

## Isoleret bevisoptagelse

Selv om der ikke verserer en retssag, kan der efter retsplejelovens § 343 optages bevis gennem retten. Begæring om isoleret bevisoptagelse indgives efter retsplejelovens § 343 til retten der, hvor et vidne bor eller opholder sig. Når det gælder syn og skøn indgives begæringen til retten der, hvor den relevante genstand findes, hvorfor der ikke altid vil være sammenfald med værneting (stedlig kompetence) i den efterfølgende retssag. Der kan i forbindelse med den isolerede bevisoptagelse, såfremt denne kan karakteriseres som værende et foreløbigt retsmiddel, være værneting i Danmark, selv om dette efter domsforordningen ikke i øvrigt er tilfældet for den efterfølgende retssag, jf. domsforordningens artikel 35 om foreløbige retsmidler.

En begæring om isoleret bevisoptagelse skal være skriftlig, men den skal ikke herudover opfylde særlige formkrav, jf. f.eks. U 2006.3228 Ø. Der er formentlig en bred adgang til isoleret bevisoptagelse, jf. U 2019.1153 Ø, hvor retten tillod isoleret bevisoptagelse med hensyn til procesbesparende hensyn, uanset at modparten havde gjort gældende, at kravet under alle omstændigheder var forældet. Der kan imidlertid foreligge tilfælde, hvor retten bør afvise en begæring om isoleret bevisoptagelse, Hensigten med adgangen til isoleret bevisoptagelse, jf. retsplejelovens § 343, er, som nævnt ovenfor, først og fremmest at give parterne i en sag mulighed for at fremskaffe oplysninger til brug for en efterfølgende retssag. Retten bør således afvise en begæring, såfremt det på det foreliggende grundlag umiddelbart kan konstateres, at det omhandlede krav ikke kan udgøre grundlag for en retssag mod den skønsindstævnte.

Den isolerede bevisoptagelse retter sig i praksis mod vidneførsel og syn og skøn, men der kan også med hjemmel i retsplejelovens § 343 sammenholdt med retsplejelovens § 299, jf. § 300, pålægges tredjemand editionspligt med henblik på at undersøge, hvem der kan sagsøges, jf. U 2005.1410 V.

Retten afslutter den isolerede bevisoptagelse, når det begærede bevis er optaget, og det er herefter op til rekvirenten (og skønsindstævnte), om sagen blot afsluttes, om der anlægges en retssag, eller om der indgås et forlig. Den isolerede bevisoptagelse kan efter omstændighederne genoptages med henblik på at stille supplerende spørgsmål til en skønsmand, jf. f.eks. U 2000.1879 Ø.

## Juris novit curia

"Juris novit curia" er latin for "retten kender retsreglerne" og refererer til princippet om, at retten er forpligtet til at afgøre sager i overensstemmelse hermed.

Maksimen indebærer, at rettens anvendelse af retsregler sker ex officio (af egen drift), betydende, at retten skal anvende de retsregler, som har betydning for sagen, uanset om reglerne er påberåbt af parterne. Retten er således ikke bundet eller begrænset af parternes anførsler. Dette understøttes af, at en rent retlig argumentation, som parterne fremkommer med under sagen, ikke er omfattet af begrebet *anbringender* i retsplejelovens § 338, og derfor ikke på samme måde er bindende for retten.

Rettens forpligtelse til ex officio at anvende de gældende retsregler omfatter også fællesskabsret og internationale konventioner, som er inkorporeret i dansk ret.

## Kompetence

Reglerne om domstolenes kompetence vedrører spørgsmålet om, hvilken domstol en given retssag henhører under. Kompetencereglerne er delt op i regler om retternes *saglige kompetence*, som er reguleret i retsplejelovens §§ 224-227, og regler om retternes *stedlige kompetence* (også kaldet værneting), som primært er reguleret i retsplejelovens kapitel 22 og Domsforordningen.

Reglerne om *saglig kompetence* besvarer spørgsmålet om, ved hvilken ret i domstolshierarkiet en sag skal behandles. Disse regler fastlægger med andre ord hvilket "trin" i domstolshierarkiet, der er kompetent til at behandle en given sag, altså om en sag skal behandles af byretten, landsretten, Sø- og Handelsretten eller boligretten i første instans. Den ret, hvor en sag er blevet anlagt, skal ex officio påse, om den er sagligt kompetent, jf. retsplejelovens § 232. Udgangspunktet er, at en sag starter ved byretten, jf. RPL § 224. Imidlertid gælder der en række undtagelser til dette udgangspunkt. Sø- og Handelsretten er kompetent i de § 225 nævnte sager, herunder sager vedrørende immaterielle rettigheder, markedsføringsloven, konkurrenceloven og internationale sager hvor fagkundskab til internationale erhvervsforhold har væsentlig betydning. Derudover er Sø- og Handelsretten kompetent i sager om ansættelsesforhold eller ophavsret, såfremt sagen er af principiel karakter og fagkundskab til arbejdsmarkedsforhold henholdsvis erhvervsforhold har væsentlig betydning, jf. retsplejelovens § 227. Behandling af sagen i Sø- og Handelsretten frem for byretten forudsætter en anmodning fra en part i sagen. Landsretten er kompetent, såfremt sagen er af principiel karakter og har generel betydning for rets anvendelsen og retsudviklingen eller væsentlig samfundsmæssig rækkevidde i øvrigt, jf. retsplejelovens § 226. Det forudsætter dog, at der fremsættes en anmodning fra en af parterne senest under det forberedende møde, jf. stk. 1, jf. stk. 3.

Reglerne om *stedlig kompetence* besvarer spørgsmålet om, ved hvilken ret – blandt flere ligestillede retter – en sag skal behandles. Disse regler fastlægger med andre ord, hvor en sag rent geografisk skal anlægges, herunder om en sag skal anlægges ved Københavns Byret, eller om den skal anlægges ved Retten i Horsens. Udgangspunktet er, at en sag skal anlægges ved sagsøgtes hjemting, jf. retsplejelovens § 235, stk. 1. Fysiske personers hjemting er ved deres bopæl, jf. stk. 2. Har personen ikke en fast bopæl, er hjemtinget i den retskreds, hvor personen opholder sig, jf. stk. 3, eller hvor denne sidst har haft kendt bopæl eller opholdssted, jf. stk. 4. For danske statsborgere i udlandet er deres hjemting i København, jf. retsplejelovens § 236. Juridiske personer henholdsvis regionerne og kommunerne har som udgangspunkt hjemting i den retskreds, hvor hovedkontoret ligger, jf. retsplejelovens § 238, stk. 2 henholdsvis § 239. Staten har hjemting, i den retskreds, hvor den myndighed, som stævnes på statens vegne, har kontor, jf. retsplejelovens § 240, stk. 1, eller ved sagsøgers hjemting ved prøvelse af administrative afgørelser, jf. stk. 2. Derudover behandler reglerne også spørgsmålet om, hvorvidt en given sag skal anlægges i Danmark eller et andet land, såfremt sagen har et islæt, som er mere end blot nationalt. Disse regler findes dels i retsplejelovens og dels i Domsforordningen. Udgangspunktet i Domsforordningen er, at en sag skal anlægges ved sagsøgtes bopæl, jf. Domsforordningens art. 4 og 5. Juridiske personers bopæl følger af Domsforordningens art. 63.

Den ret, hvor en sag er blevet anlagt, skal ex officio påse, at den er stedligt kompetent, jf. retsplejelovens § 248. Reglerne om kumulation fraviger i et vist omfang reglerne om saglig og stedlig kompetence.

## Koncentrationsprincippet

Koncentrationsprincippet vedrører parternes forpligtelse til at fremkomme med alle deres påstande, anbringender og beviser på et tidligt stadie af sagen. Formålet hermed er at sikre en hurtig og effektiv sagsbehandling, hvorved der spares tid og udgifter for både parterne og statskassen. Koncentrationsprincippet fremgår ikke direkte af retsplejeloven, men sikres især gennem reglerne om præklusion. Hovedreglen om præklusion findes i retsplejelovens § 358, hvoraf det fremgår, at præklusion indtræder ved afslutningen af sagens forberedelse. Parterne har derfor kun undtagelsesvis adgang til efterfølgende at fremkomme med yderligere processtof (nova).

## Kontradiktionsprincippet

Det er parterne i en civil sag, der fremkommer med det materiale (påstande, anbringender og beviser), hvorpå den respektive ret træffer afgørelse. Dette er udtrykt ved forhandlingsprincippet. Kontradiktionsprincippet er udtryk for, at parterne som klart udgangspunkt skal have adgang til at orientere sig i og udtale sig om det materiale, der kan danne grundlag for rettens afgørelse. Kontradiktionsprincippet kommer til udtryk gennem hele sagens gang, f.eks. får parterne igennem deres processkrifter anledning til kommentere på hindandens processtof.

## Kumulation

Kumulation er en processuel betegnelse for forening af flere krav under én retssag, enten i form af *objektiv kumulation*, hvorved forskellige krav mellem samme parter samles under én retssag, eller i form af *subjektiv kumulation*, hvorved flere parter på enten sagsøger eller sagsøgt side inddrages i én retssag.

Både objektiv og subjektiv kumulation opdeles i *oprindelig* og *efterfølgende* kumulation. Ved *oprindelig* kumulation sker kumulation fra sagens anlæg. *Efterfølgende* kumulation sker efter sagens anlæg.

*Objektiv* kumulation er reguleret i retsplejelovens § 249, og stk. 1 vedrører sagsøgers krav mod sagsøgte, mens stk. 2 vedrører sagsøgtes modkrav. Betingelserne for objektiv kumulation efter stk. 1 er, (i) at der skal være værneting for alle kravene her i landet, at retten er (ii) sagligt og (iii) stedligt kompetent for så vidt angår. ét af kravene, og (iv) at alle kravene kan behandles efter samme processuelle regler. Betingelserne for objektiv kumulation, jf. stk. 2 er, (i) at der er værneting for modkravet her i landet, eller at kravet udspringer af den samme kontrakt eller det samme forhold, som sagsøgers krav støttes på, og (ii) modkravet kan behandles efter samme processuelle regler som sagsøgers krav.

*Subjektiv* kumulation er reguleret i retsplejelovens §§ 250-252. *Oprindelig* subjektiv kumulation er reguleret i retsplejelovens § 250, stk. 1, hvorefter sagen allerede ved dens anlæg omfatter flere end to parter. Det kan ske, såfremt (i) der er værneting for alle kravene her i landet, retten er (ii) stedlig og (iii) saglig kompetent, (iv) alle kravene kan behandles efter samme processuelle regler, og v) ingen af parterne gør indsigelse, eller kravene har en sådan sammenhæng, at de uanset fremsatte indsigelser bør behandles under én sag.

Ved *efterfølgende* subjektiv kumulation forstås, at en tredjemand inddrages i sagen efter sagens anlæg. Efterfølgende subjektiv kumulation kan enten ske i form af *adcitation*, *hovedintervention* eller *biintervention*. Ved *adcitation* inddrages tredjemand i sagen af en af de oprindelige parter i sagen, hvilket er reguleret i retsplejelovens § 250, stk. 2. Det er betinget af, (i) at der er værneting for kravet mod tredjemand her i landet, (ii) kravet kan behandles efter samme processuelle regler som de øvrige krav, og (iii) hverken de øvrige parter eller tredjemand gør indsigelse, eller kravet har en sådan sammenhæng med et af de øvrige krav, at kravet uanset fremsatte indsigelser bør behandles under sagen.

Hvis tredjemand på eget initiativ nedlægger en selvstændig påstand over for en af de oprindelige parter – og derved bliver part i sagen – er der tale om *hovedintervention*, hvilket er reguleret i retsplejelovens § 251. Det er betinget af, (i) at sagen behandles i første instans, (ii) der er værneting her i landet for hans krav, (iii) kravet kan behandles efter samme processuelle regler som de øvrige krav, og (iv) tredjemand vil nedlægge selvstændig påstand med hensyn til sagens genstand, eller tredjemands krav har en sådan sammenhæng med det oprindelige krav, at kravet bør behandles under sagen, og dette ikke vil medføre væsentlige ulemper for de oprindelige parter.

Ved *biintervention* indtræder tredjemand i sagen til støtte for en af parterne, men uden at nedlægge selvstændig påstand. *Biintervention* er reguleret i retsplejelovens § 252, stk. 1, og forudsætter, at tredjemand har en retlig interesse i sagens udfald, eller for så vidt angår offentlige myndigheder – at sagens retsspørgsmål har væsentlig betydning for den offentlige forvaltnings behandling af samme spørgsmål eller spørgsmål af samme art, og indtræden kan ske uden væsentlig ulempe for sagens behandling, jf. stk. 2. Derudover forudsætter det, at *biintervenienten* fremsætter en anmodning herom, enten skriftligt eller mundtligt, jf. stk. 3.

## Litispændens

Litispændens er en betegnelse for, at der efter sagens anlæg ikke kan gennemføres en tilsvarende sag om samme retsstrid mellem de samme parter ved den samme eller en anden domstol. Formålet hermed er at undgå ressourcespild og uforenelige afgørelser.

Sagens anlæg har litispændens-virkning frem til den ordinære appelfrists udløb, hvorefter der foreligger en dom, der gennem principperne om negativ retskraft har en tilsvarende virkning.

Litispændens er ulovreguleret i dansk ret, men det er formentlig en betingelse, at en dom i den første sag vil have negativ retskraft i den anden sag. Kriterierne "en tilsvarende sag" og "samme parter" skal således som udgangspunkt forstås på samme måde som i forbindelse med retskraft.

Er det ved sagens anlæg klart, at betingelserne for litispændens er opfyldt, kan domstolene beslutte, at den anden sag enten afvises eller eventuelt udsættes efter retsplejelovens § 345 med henblik på - inden der tages stilling til spørgsmålet - at afvente dommen i den første sag.

## Mundtlighedsprincippet

Hovedreglen er, at retsplejen er mundtlig, jf. grundlovens § 65, stk. 1. Herefter forhandles alle retssager mundtligt, medmindre andet er bestemt ved lov, jf. retsplejelovens § 148, stk. 1. I retsplejen sker den mundtlige forhandling ved hovedforhandlingen, der afholdes efter sagens forberedelse og den tilhørende skriftveksling. Retten kan dog, med parternes samtykke, vælge, at sagen skal afgøres skriftligt, jf. retsplejelovens § 366, stk. 1.

Princippet om mundtlighed i retsplejen, muliggør tilgængelighed for offentligheden, og understøtter herved retsplejens offentlighedsprincip. Sammen med reglerne om aktindsigt, sikrer dette offentlighedens adgang til retternes behandling af retssager, og skaber derigennem et transparent, tillidsvækkende retssystem.

## Nova

Nova er et latin term, der betyder "ny". I civile retssager i Danmark referer nova til nye omstændigheder eller beviser. En begæring om udsættelse af sagen for at inddrage nyt (nova) i sagen bør ikke imødekommes, såfremt det egentlige formål med begæringen er at forhale sagen.

Der gælder således en hovedregel om præklusion, hvilket indebærer, at der indtræder præklusion ved forberedelsens afslutning.

Hvis en part ønsker at fremkomme med nyt processtof efter forberedelsens afslutning, skal denne følge fremgangsmåden i retsplejelovens § 358, stk. 1, jf. stk. 6 og 7.

Den part, der ønsker at fremkomme med nyt processtof, skal efter retsplejelovens § 358, stk. 1, give retten og modparten meddelelse herom. Herefter har modparten en frist på en uge til at fremkomme med eventuelle bemærkninger, men retten træffer under alle omstændigheder afgørelsen enten efter stk. 6 eller stk. 7.

Protesterer modparten mod anmodningen, eller reagerer denne ikke, træffer retten afgørelse efter retsplejelovens § 358, stk. 6. Retten kan give tilladelse til at fremkomme med nyt processtof (nova), når: 1) det af særlige grunde må anses for undskyldeligt, at anmodningen ikke er fremkommet tidligere, 2) modparten har tilstrækkelig mulighed for at varetage sine interesser uden udsættelse af hovedforhandlingen, eller 3) nægtelse af tilladelse vil kunne medføre et uforholdsmæssigt tab for parten.

## Princippet om fri bevisbedømmelse

Princippet om fri bevisbedømmelse er udtryk for, at retten ved bedømmelsen af et bevis – det være sig f.eks. et vidne – ikke er bundet af regler. I situationen med et vidne, kan retten således, så længe det sker på objektiv vis, frit bedømme vidnets troværdighed. Det er i den forbindelse relevant at være opmærksom på, at det i medfør af retsplejelovens § 344, stk. 1, er retten, der på baggrund af de beviser, der er blevet præsenteret af parterne, afgør hvilke faktiske omstændigheder, der lægges til grund i sagen.

## Processkrift

Processkrifter udgør en samlebetegnelse for de skriftlige dokumenter, som parterne i en civil sag udveksler som led i sagens forberedelse.

Processkrifter, der ikke er bundet til særlige spørgsmål, kan betegnes generelle processkrifter. Det formålsbestemte processkrift er rettet mod bestemte spørgsmål. Retten kan f.eks. have formuleret fristen for et processkrift efter retsplejelovens § 355, stk. 2.

Hvis en part ikke indleverer et processkrift rettidigt, har det præklusionsvirkning, jf. retsplejelovens § 358, stk. 4. Om det pågældende spørgsmål, kan der således kun fremsættes nye påstande, anbringender eller beviser efter fremgangsmåden i retsplejelovens § 358, stk. 1. Parten vil således være afskåret fra at kommentere skønserklæringen og anmode om et supplerende syn og skøn, medmindre retten tillader dette, jf. retsplejelovens § 358, stk. 6 og 7.

En mindre fristoverskridelse får antageligt ikke nogen betydning, hvis tidsplanen omfatter en mulighed for supplerende syn og skøn. I så fald kan det supplerende syn og skøn gennemføres uden at udsætte hovedforhandlingen, jf. retsplejelovens §§ 358, stk. 6, nr. 2 og 358, stk. 7. Hvis retten konkret har tilkendegivet en sådan mulighed, kan fristoverskridelsen i stedet medføre udeblivelsesvirkning, jf. retsplejelovens § 360, stk. 5. Det kan diskuteres, hvorvidt retten i et sådant tilfælde bør tilkendegive udeblivelsesvirkning, da præklusionsvirkning er tænkt som den primære sanktion.

## Processuel partsevne

Ved processuel partsevne forstås evnen til at være en part i en retssag (som sagsøger eller sagsøgte). Har en person partsevne, tilkommer alle de rettigheder og pligter, som er knyttet til partsstatussen, også denne person. Dette er eksempelvis retten til at nedlægge påstande, fremsætte anbringender og beviser samt at appellere retsafgørelser, men det medfører også mulighed for at blive mødt med retskrav ved domstolene eller en voldgiftsret. Partsevne kaldes også for partshabilitet.

Retsplejelovens § 255 siger ikke noget om de kriterier, der skal være opfyldt, før nogen kan optræde som sagsøger i en sag ved domstolene. Det har i dansk procesret traditionelt været overladt til domstolene at udpege de momenter, der er relevante for bedømmelsen af en sagsøgers søgsmålskompetence. Udgangspunktet er, at alle personer - både fysiske og juridiske - har partsevne. For fysiske personer gælder dette uagtet, at personen er umyndig, og for juridiske personer gælder dette, uanset hæftelsesforhold og uanset om der er tale om et selskab eller forening. For juridiske personer gælder der dog en række undtagelser.

For det første har ikke-erhvervsdrivende foreninger ikke partsevne, såfremt de har en for løs struktur uden faste organer, jf. U.1976.1010 Ø (Christiania-dommen), og/eller ikke har nogen organer, som kendetil og utvivlsomt kan handle på foreningens vegne udadtil, jf. U.1996.984 Ø (Hells Angels-dommen). For en gennemgang af sidstnævnte, se under afsnittet "Domscommentarer". Alle juridiske personer, herunder foreninger, vil dog altid have partsevne i sager om, hvorvidt personen har partsevne.

For det andet gælder der en undtagelse for kapitalelskaber, som endnu ikke er registreret i Erhvervsstyrelsens systemer, medmindre der er tale om sager om tegning af anparter eller aktier i henhold til selskabslovens § 41.

For det tredje har foreninger med begrænset ansvar ikke partsevne, såfremt foreningen alene er stiftet med det formål at begrænse deltagernes hæftelse for sagsomkostninger, jf. U.2000.1575 H, medmindre foreningen stiller passende sikkerhed for sagens omkostninger, jf. U.2017.2439 H.

Derudover har offentlige myndigheder også partsevne.

Sager kan ikke anlægges af eller mod en person, som ikke har partsevne. Sådanne stævninger afvises af domstolene. Derudover kan retssager ikke anlægges mod kongehuset, jf. grundlovens § 13, eller diplomater mv., som er tillagt eksteritorialitetsret.

## Processuel skadevirkning

Såfremt en part i forbindelse med en indkaldelse efter retsplejelovens § 302 eller spørgsmål efter retsplejelovens § 303 enten ikke møder frem til det pågældende retsmøde, nægter at afgive forklaring, nægter at besvare enkelte spørgsmål eller besvarer dem uklart eller ufuldstændigt, kan retten ved bevisbedømmelsen tillægge dette virkning til fordel for modparten, jf. retsplejelovens § 344, stk. 2. Ved processuel skadevirkning forstås således ovenstående virkning.

I tilfælde af gruppesøgsmål anvendes princippet om processuel skadevirkning med varsomhed i forhold til gruppemedlemmer. Nægter et gruppemedlem f.eks. at besvare et spørgsmål, der har generel betydning for gruppesøgsmålet, bør det pågældende forhold, i det omfang det er muligt, søges belyst gennem et andet gruppemedlem.

## Prækclusion

Ved prækclusion forstås, at parterne ikke længere har fri adgang til at fremkomme med nyt processtof. Det vil sige, at en part kan afskæres fra at fremføre synspunkter eller beviser.

Hovedreglen om prækclusion findes i retsplejelovens § 358, hvorefter prækclusion indtræder ved forberedelsens slutning. Der gælder dog to undtagelser til dette udgangspunkt.

Den første undtagelse er fremrykket prækclusion, hvorefter der indtræder prækclusion inden forberedelsens afslutning. F.eks. er sagsøgtes udeblivelse med formalitetsindsigelser, og bevisførelse som forlænger sagsbehandlingstiden, væsentligt (f.eks. syn og skøn eller mere omfattende processuelle provokationer til modparten).

Den anden undtagelse vedrører rettens mulighed for at tillade fremlæggelse af nyt processtof, selv om der i princippet er indtrådt prækclusion. Dette er bl.a. reguleret i retsplejelovens §§ 258, stk. 6-7 og 363 om nova under hovedforhandlingen.

## Retskraft

Ved retskraft forstås en doms bindende virkning. Reglerne herom er i det væsentlige ulovregulerede, og hviler derfor på retspraksis og teorien.

Der sondres teoretisk mellem *formel* og *materiel retskraft*. Den *formelle retskraft* indebærer, at dommen ikke længere, uden opnåelse af særlig tilladelse, kan ændres ved appel eller genoptagelse, hvor den *materielle retskraft* er dommens virkning som en bindende afgørelse.

Retskraften har to virkninger:

1. Afvisningsvirkning (også kaldet negativ retskraft).
2. Præjudicerende virkning (også kaldet positiv retskraft).

At en dom har afvisningsvirkning/negativ retskraft indebærer, at en ny sag mellem samme parter om de spørgsmål, som dommen tager stilling til, skal afvises.

At en dom har præjudicerende virkning/positiv retskraft indebærer, at dommen skal lægges uprøvet til grund i fremtidige sager mellem parterne. Dette får som følge af afvisningsvirkningen alene betydning, hvor der også foreligger andre spørgsmål til afgørelse end dem, der allerede er afgjort ved dommen.

En dom har retskraft fra det *tidspunkt*, hvor den ikke længere uden særlig tilladelse kan appelleres eller søges genoptaget, hvilket vil sige fra udløbet af den ordinære ankefrist frist for genoptagelse. En doms retskraft forældes ikke.

Domstolene påser *ikke ex officio* reglerne om retskraft.

## Sagsomkostninger

Sagsomkostninger skal forstås som de omkostninger, som parterne afholder, som led i retssagens gang. I første omgang betaler hver part løbende selv de omkostninger, der fremkommer på baggrund af deltagelsen i en civil retssag. En part, der eksempelvis begærer syn og skøn, må derfor selv afholde omkostninger til dette. Parter, der repræsenteres af en advokat, må selv betale vederlaget.

Retten træffer af egen drift afgørelse om sagens omkostninger ved sagens afslutning, jf. retsplejelovens § 322, stk. 1. Parterne må dog selv redegøre for afholdte udgifter, såfremt de ønsker, at de skal indgå i rettens vurdering af sagsomkostningerne. Udgifter til advokatbistand erstattes ikke med det beløb, der rent faktisk er betalt til advokaten, men fastsættes til et passende beløb, jf. retsplejelovens § 316, stk. 1. Øvrige udgifter erstattes fuldt ud, såfremt de har været nødvendige til sagens forsvarlige udførelse, jf. retsplejelovens § 316, stk. 1.

I de tilfælde, hvor en af parterne gives fuld medhold, betaler den tabende part sagsomkostninger til den vindende part, medmindre parterne har aftalt andet, jf. retsplejelovens § 312, stk. 1. Hvis særlige grunde taler derfor, kan retten dog vælge, at den tabende part slet ikke eller kun delvist skal betale sagsomkostninger. Når der kun gives delvist medhold til en af parterne, pålægger retten den tabende part at betale delvise sagsomkostninger, eller at der slet ikke skal betales sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 313, stk. 1. Retten kan dog vælge at pålægge den tabende part at betale fulde sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 313, stk. 2. Ved afvisningen af en sag anses sagsøger for den tabende part, og retten pålægger sagsøger at betale sagsomkostninger. I tilfælde hvor en sag hæves, beslutter retten, om en af parterne skal pålægges at betale sagsomkostninger, eller at der ikke skal betales sagsomkostninger, jf. retsplejelovens § 314, stk. 1.

Har en part, der har afslået et fremsat tilbud om forlig, der ville have givet parten det, der er tilkendt ved dommen, kan modparten kræve erstatning for sagsomkostninger vedrørende den del af processen, der ligger efter afslaget, jf. retsplejelovens § 314, stk. 4. Det gælder derudover, at en part må erstatte sagsomkostninger modparten afholder som følge af partens uforsvarlige adfærd, jf. retsplejelovens § 318, stk. 1.

Ved appelsager fastsættes sagsomkostningerne vedrørende appelsagen selvstændigt af appelinstansen.

## To-instansprincippet

To-instansprincippet indebærer, at en afgørelse (dom, kendelse, beslutning) som hovedregel kan appelleres til en trindhøjere ret, hvorved der også sker fuld prøvelse af sagen i anden instans. Langt størstedelen af alle sager starter ved byretten, jf. retsplejelovens § 224. Disse domme kan som udgangspunkt frit appelleres til den pågældende landsret, jf. retsplejelovens § 368, stk. 1, 1. pkt. Imidlertid gælder der et par undtagelser til dette udgangspunkt. For det første kan sager, som angår krav, der efter påstanden har en økonomisk værdi på højst kr. 20.000, ikke ankes uden Procesbevillingsnævnets tilladelse, jf. bestemmelsens 2. pkt. En sådan tilladelse kan meddeles, hvis sagen er af principiel karakter eller særlige grunde i øvrigt taler for det, jf. retsplejelovens § 368, stk. 2, 1. pkt. For det andet kan landsretten afvise at behandle en sag i anden instans, såfremt der ikke er udsigt til, at sagen vil få et andet udfald end i byretten, medmindre sagen er af principiel karakter eller andre grunde i øvrigt taler for, at sagen skal behandles af landsretten, jf. retsplejelovens § 268 a, stk. 1.

Anke af Sø- og Handelsrettens domme følger af retsplejelovens § 368, stk. 4-6. Af disse bestemmelser følger, at anke kan ske til enten landsretten eller Højesteret. Sagen kan indbringes for Højesteret som anden instans, såfremt sagen er af principiel karakter og har generel betydning for retsanvendelsen og retsudviklingen eller væsentlig samfundsmæssig rækkevidde i øvrigt, eller hvis andre særlige grunde taler herfor, jf. stk. 4. Afviser Højesteret sagen, kan den i stedet indbringes for landsretten, jf. stk. 6. Hvis en part anker en dom afsagt af Sø- og Handelsretten til landsret, har andre parter i sagen, også selv om der alene påstås stadfæstelse, krav på, at ankesagen behandles af Højesteret, hvis betingelserne i stk. 4, 2. pkt., er opfyldt., jf. stk. 5.

Hvis en part anker en dom afsagt af Sø- og Handelsretten til landsret, har andre parter i sagen, også selv om der alene påstås stadfæstelse, krav på, at ankesagen behandles af Højesteret, hvis betingelserne i stk. 4, 2. pkt., er opfyldt., jf. stk. 5.

I særlige tilfælde kan en dom, som er afsagt af landsretten som anden instans, blive behandlet af Højesteret som tredje instans. Det forudsætter, at sagen er af principiel karakter. Ansøgning om tilladelse hertil skal indgives til Procesbevillingsnævnet, som herefter kan meddele tilladelse til tredjeinstansbehandling. Dette følger af retsplejelovens § 371.

Hvis sagen er behandlet i landsretten som første instans, fordi den er principiel, jf. retsplejelovens § 226, betyder det, at Højesteret skal behandle sagen som anden instans, jf. RPL § 368, stk. 3.

### Særligt om kære

Som hovedregel kan kendelser og andre beslutninger afsagt af *byretten* særskilt indbringes landsretten, jf. retsplejelovens § 389, stk. 1. Denne hovedregel er dog væsentligt modificeret, idet en lang række af kendelser og andre beslutninger alene kan kæres efter tilladelse fra Procesbevillingsnævnet.

For det første kan kendelser og andre beslutninger, som er afsagt af byretten under hovedforhandlingen eller under forberedelsen, ikke kæres, medmindre Procesbevillingsnævnet meddeler tilladelse hertil jf. retsplejelovens § 389 a, stk. 1. Appel af kendelser og øvrige beslutninger kan som udgangspunkt alene ske i forbindelse med anke af selve dommen, såfremt der er blevet afsagt dom i sagen, jf. retsplejelovens § 390, stk. 1. Herved sikres to-instansprincippet, idet landsretten vil komme til at tage stilling til spørgsmålet i forbindelse med afgørelsen af sagen.

Derudover gælder der en række undtagelser angående kendelser og beslutninger om sagsomkostninger og salær ved fri proces, hvorefter der ikke er kæreadgang, medmindre Procesbevillingsnævnet meddeler tilladelse til dette, jf. retsplejelovens §§ 389, stk. 2-3 og 391.

For så vidt angår kære af kendelser og andre beslutninger afsagt af *landsretten*, sondres der mellem, om der er tale om delafgørelser henholdsvis andre afgørelser. For delafgørelser sondres der tillige mellem, om de afsiges af landsretten som første eller anden instans. Er der tale om en delafgørelse afsagt af landsretten som første instans eller andre afgørelser,

kræver det tilladelse fra Procesbevillingsnævnet, jf. retsplejelovens § 392, stk. 1. Er delafgørelsen derimod afsagt af landsretten som anden instans, gælder yderligere krav om, at kæren skal vedrøre spørgsmål af principiel karakter, og at der i øvrigt foreligger særlige grunde, jf. stk. 3, 2. og 3. pkt. Det skyldes, at to-instansprincippet herved fraviges, idet spørgsmålet vil behandles af Højesteret som tredje instans.

Kendelser og andre beslutninger afsagt af *Sø- og Handelsretten* reguleres i retsplejelovens § 392 a. Disse afgørelser skal kæres til landsretten, jf. retsplejelovens § 392 a, stk. 1.

## Udeblivelse

Udeblivelse inden for civilprocesretten omfatter både udeblivelse af møder (rent fysisk), f.eks. fra et retsmøde efter retsplejelovens § 353, eller telefonmøder, jf. bl.a. U.2007.2763 Ø, hvor sagsøgers advokat ikke havde foretaget et opkald 10 minutter efter mødetidspunktet medførte sagens afvisning, jf. retsplejelovens § 360, stk. 1.

Reglerne om udeblivelse omfatter også manglende eller ikke rettidig indlevering af processkrifter, påstandsdokumenter mv.

Selv om der gives møde, kan der alligevel foreligge udeblivelse, f.eks. såfremt den mødte ikke opfylder betingelserne i retsplejelovens § 260 om rettergangsfuldmægtige, eller hvis parten trods advokatpålæg møder selv, jf. retsplejelovens § 259, stk. 2 og 3.

Udeblivelse i 1. instans har forskellige retsvirkninger, alt efter hvilken part, der udebliver. Dette er primært reguleret i retsplejelovens §§ 352, 360 og 362:

Såfremt *sagsøger* udebliver, er sanktionen som udgangspunkt *sagens afvisning*. Dermed får sagsøgte medhold uden fuld prøvelse af kravet. Sagen kan efterfølgende anlægges ved domstolene igen, hvortil der dog skal betales ny retsafgift. Såfremt sagsøgte har fremlagt modkrav i sagen, afsiges der efter sagsøgtens anmodning herom dom om dette krav, jf. retsplejelovens § 360, stk. 1, 2. pkt. Sagsøger kan i dette tilfælde ikke begære sagen genoptaget, men kan anmode om at få prøvet afvisningsspørgsmålet ved kære, og retten kan efter retsplejelovens § 222 omgøre afgørelsen om afvisning, såfremt omgørelsen holder sig inden for de skønsmæssige rammer.

Såfremt *sagsøgte* udebliver, er sanktionen som udgangspunkt, at der afsiges en *udeblivelsesdom*, hvorefter der afsiges dom efter sagsøgerens påstand, for så vidt denne findes begrundet i sagsfremstillingen og det øvrigt fremkomne, jf. retsplejelovens § 352, stk. 1, om ikke rettidigt indleveret eller mangelfuldt svarskrift, retsplejelovens § 360, stk. 3, om udeblivelse fra et retsmøde og retsplejelovens § 362, stk. 1, om udeblivelse fra hovedforhandlingen i 1. instans. Dommen kan følge sagsøgers påstand helt eller delvist, eller den kan frifinde sagsøgte. Såfremt sagsøgers påstand eller sagsfremstillingen i væsentlige henseender forekommer urigtig, vil retten afvise sagen. Modkrav fremsat til selvstændig dom afvises derimod, jf. U.1977.571/1 V, hvor sagsøgte havde gjort gældende at have et modkrav større end hovedkravet, udeblev fra hovedforhandlingen, og derefter blev modkravet i medfør af retsplejelovens § 363, stk. 1, afvist.

Sagsøgte har dog krav på at få sagen genoptaget inden fire uger efter dommens afsigelse, jf. retsplejelovens § 367, stk. 1, 1. pkt. Retten kan undtagelsesvis genoptage sagen, hvis anmodning indgives senere, men inden ét år efter afsigelsen, jf. stk. 1, 2. pkt. Udebliver sagsøgte igen, efter sagens genoptagelse, afvises genoptagelsen, jf. retsplejelovens § 367, stk. 2, 2. pkt. Kun såfremt der er tale om undskyldende omstændigheder, kan der blive tale om genoptagelse igen, jf. bet. 1973.698, s. 165. Dette sås i U.2009.933 H, hvor sagsøgte henset til nogle tilkendegivelser fra sagsøger troede, at sagsøger ville hæve sagen. Som følge heraf tiltrådte Højesteret, at retten havde undladt at tillægge udeblivelsen afvisningsvirkning.

Såfremt *begge parter* udebliver, er sanktionen som udgangspunkt, at *sagen hæves*, jf. retsplejelovens § 360 stk. 2, om udeblivelse fra et retsmøde, og retsplejelovens § 362, stk. 1, om udeblivelse fra hovedforhandlingen.

Disse udgangspunkter modificeres bl.a. af retsplejelovens § 360, stk. 7, hvorefter retten undtagelsesvis kan undlade at tillægge en parts udeblivelse udeblivelsesvirkning, såfremt udeblivelsen må antages at skyldes lovligt forfald, og der i øvrigt må antages at foreligge undskyldende omstændigheder, eller modparten ønsker sagen udsat. Et eksempel herpå er U.2011.3374/1 H, hvor en lægeerklæring udstedt en uge efter udeblivelse var dokumentation for lovligt forfald.

### Særligt om processkrifter

Som allerede anført er udgangspunktet, at såfremt sagsøgte ikke indleverer svarskrift rettidigt, eller svarskriftet ikke opfylder kravene til et svarskrift efter retsplejelovens § 351, og det herefter er uegnet til at danne grundlag for sagens behandling, har dette

udeblivelsesvirkning, jf. retsplejelovens § 352, stk. 1. Retten kan forlænge fristen for svarskrift, såfremt sagsøgte anmoder herom inden fristens udløb, jf. retsplejelovens § 351, stk. 1, 2. pkt. Er svarskriftet mangelfuldt, kan der derimod gives frist med henblik på at afhjælpe manglerne, jf. retsplejelovens § 352, stk. 2.

Retten kan efter retsplejelovens § 355, stk. 2, bestemme, at der skal indleveres et processkrift om et nærmere angivet spørgsmål. Såfremt et sådan processkrift ikke indleveres rettidigt, kan det have udeblivelsesvirkning efter retsplejelovens § 360, stk. 3, hvis dette tilkendegives i pålægget.

Retten kan også pålægge sagens parter at indlevere et endeligt påstandsdokument efter retsplejelovens § 357, stk. 1. Såfremt et sådan ikke indleveres rettidigt, kan dette have udeblivelsesvirkning efter retsplejelovens § 360, stk. 5. Hertil anføres dog i litteraturen, at retten bør være tilbageholdende med at tilkendegive udeblivelsesvirkning herefter, se hertil Ulrik Rammeskow m.fl., *Den civile retspleje*, 4. udgave, 3. oplag, 2017, s. 386.

Retten skal både i forbindelse med yderligere processkrifter og påstandsdokumenter, give parterne mulighed for at udtale sig om fristoverskridelsen, inden den tager stilling til spørgsmålet om udeblivelsesvirkning. Dette har grobund i det civilretlige princip om kontradiktion, hvilket skal sikre retten grundlag for at vurdere, om den undtagelsesvis skal undlade at tillægge fristoverskridelsen udeblivelsesvirkning efter retsplejelovens § 360, stk. 7, se hertil Ulrik Rammeskow m.fl., *Den civile retspleje*, 4. udgave, 3. oplag, 2017, s. 387.